

I. Őstörténet:

Őstörténet: egy nép kialakulását, életének korai eseményeit jelenti.

Nép:

- közös nyelv
- közös hagyomány
- közös kultúra
- azonosságtudat

Őshaza: Adott nép számára az a hely, ahol kialakult azonosságtudata, nyelve és szokásai

A magyar őstörténet forrásai:

- régészet: tárgyi elemek, elsősorban az életkörülményekre és a hadászatra utalnak pl. a rakamazi tarsolylemez
- A nyelvészek szerint a finnugorokkal (finnek, vogulok, és az osztjások) vagyunk rokonok, mások szerint viszont sztyepei népekkel, a törökökkel (türkök).
- írásos emlékek: alig találhatók pl. Bíborbanszületett Konstantin
Bölcs Leó: Taktika

Írott források hiányában csak feltételezések vannak. A magyar nép többgyökerű. A nyelvészek szerint a finnugorokkal (finnek, vogulok, és az osztjások) vagyunk rokonok, mások szerint viszont sztyepei népekkel, a törökökkel (türkök).

II. A magyarság kialakulása:

A finnugor népek a Kr.e. 4. évezredben az Ural és az Ob folyó közti területeken éltek. Halászó–vadászó életmódot folytattak. Kr.e. 3. évezredben megindul a szétvándorlásuk, egy részük nyugatra vándorolt, belőlük alakult ki a nyelvcsalád finn része. Kr.e. 1000-500 körül az ugorok is szétválnak, a nomáddá vált magyarságból megkezdődött a magyarság kialakulása.

III. Népünk vándorlása:

Kr.e. 500-Kr. u. 500 között Közép-Ázsiából számos nomád nép indul útnak a sztyeppén nyugatra. A magyarok is belekerülnek a népvándorlás áradatába. A magyarok is átjutnak az Ural hegység keleti oldalára, ahol több szállásterületük is volt.

a) Baskíria:

Ezt a területet nevezzük Magna Hungáriának (magyar őshaza). A Volga és a Káma folyó vidéke. Írásos források alapján a XIII. században is éltek itt magyarok, Julianus barát talált rájuk.

b) Levédia:

A Kr.u. 8. században vándoroltak a Volga és a Don vidékére, Levédiába. Bíborban született Konstantin bizánci császár leírásaiból vannak forrásaink. Itt a Kazár Birodalommal kerültünk kapcsolatba. Tőlük vesszük a kettős fejedelemséget, ami abban áll, hogy két vezető irányítja a népet, a kende (kündü) és a gyula. Kende a vallási, gyula a katonai vezető. Kazár eredetű a rovásírásunk.

c) Etelköz:

830 körül érkeznek Etelközbe (Folyóköz), a Don és a Duna közötti sztyepe. A magyaroknak 7 törzsük¹ volt, itt csatlakozott hozzájuk 8. törzsnek a kazároktól elszakadt kabarok. Itt kötik meg a vérszerződést. Álmost választják fejedelmükké, majd az ő utódait, árpád leszármazottait. A magyarok gyakran beleavatkoznak más népek küzdelmeibe is, mert többször is kérik segítségüket a környező birodalmak, pl. Bizánc, Keleti Frank Birodalom. Egy ilyen harc alatta besenyők megtámadták az otthon maradt magyarokat, akik kénytelenek tovább vándorolni, így érkeznek meg majd a Kárpát-medencébe.

¹ Hét törzs: Megyer, Kér, Keszi, Tarján, Kürtgyarmat, Nyék, Jenő
Hét vezér: Álmos, Előd, Ond, Kond, Tas, Huba, Töhötöm

A Kárpát-medencében a honfoglalás előtt már lakott terület volt.

- A hunok, majd a germánok jelentek meg.
- A germánokat az avarok üzték el két hullámban. Ehhez kapcsolódik László Gyula kettős honfoglalás elmélete: az avar népek második hullámát a magyarok alkották.
- A IX. században keleti frankok, morvák és bolgárok éltek itt.

I. A honfoglalás:

A magyarok az 890-es években tudatosan készültek a Kárpát-medence megszállására, ami egy hosszú folyamat volt, és katonai hadműveletekkel kezdődött. Sikeres hadjáratokat indítottak a morvák, a frankok ellen. Beavatkoztak a Bizánc oldalán a bolgárok elleni háborúba is. Azonban a bolgárok szövetkezve a besenyőkkel megtámadták az Etelközben maradottakat, így a magyaroknak hirtelen kellett elhagyni a területet, és az új hazába vonulni.

A megszállás két szakaszban történt:

1. szakasz: 895-896-ban a Vereckei hágón, illetve a Kárpátok egyéb hágóin keresztül érkeztek, az Alföldet és Erdélyt szállták meg,

2. szakasz: 900-ig a Dunántúlt.

A honfoglalók számát közel félmillióra teszik. Az itt élő lakosság körülbelül 200 ezer fő lehetett, s beolvadtak a magyarságba.

A vezető valószínűleg Kurszán kündü, a hadak vezére pedig Árpád gyula volt. 904-ben Kurszán halála után a kettős fejedelemség megszűnt, Árpád lett a nagyfejedelem.

A megtelepedés nemzetségenként történt, egy nemzetség kb. egy vármegyényi területet szállt meg.

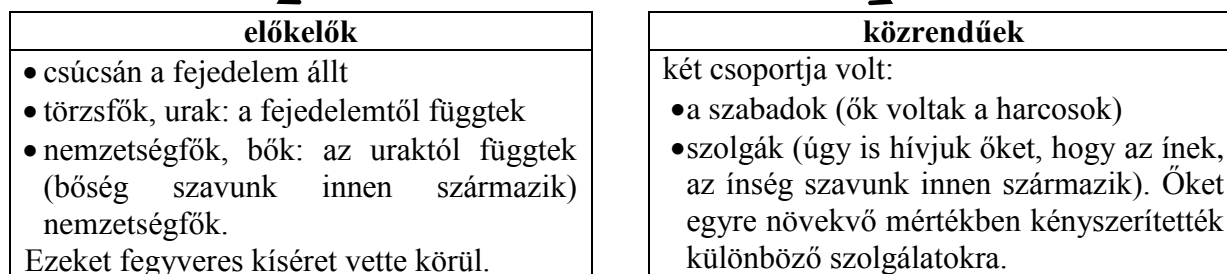
II. Életmód:

a) Társadalom

A honfoglalás előtt a magyar társadalom törzsi társadalom volt. A törzsek nemzetségekből és nagycsaládokból épültek fel.

A X. század társadalmá **törzsi társadalom** bomlásnak indult.

A X. századi magyar társadalom 2 fő csoportja:

b) Gazdaság:

A legfontosabb a **mezőgazdaság: állattartás** (rideg ló, juh, szarvasmarha) és **földművelés**. Az **ipar** is jellemző volt: prémek és bőrök feldolgozása; (fonás és szövés, nemezkészítés, varrás), vasfeldolgozás, fazekasság, ötvös. **Kereskedelmük** fő irányai: Kijev, Bizánc. Elsősorban luxuscikket hoztak be az előkelők számára. Amivel ők kereskedtek: prémek, lovak, marhák, ezüsthélek, só.

c) Életmód:

A falvakban földbe mélyített házakban éltek. A tehetősebbek nyáron nemezsátrakban, jurtában laktak.

d) Vallás:

A magyarok ősvallása a sámánhit. A sámánjaikat táltosoknak hívták, aki látnok, gyógyító és kapcsolatot tart az istenekkel, szellemekkel. A magyarok szerint a világ három részből áll: a mi világunkból, ahol élünk, istenek és szellemek lakhelyéből, és a gonosz szellemek lakhelyéből, Ezt a csodálatos életfa köti össze.

A magyaroknál felfedezhető a **totemizmus** is. A totem egy olyan állatfaj, amelyet egy embercsoport önmaga szimbólumának tart, pl. a szarvas, turulmadár.

III. A kalandozások kora (907-968 között):

Kalandozások: rabló, zsákmányszerző hadjáratok.

A törzsfők (bők) és fegyveres kíséretük (vitézek) vettek benne részt.

Iránya:

- Dél-Európa: Észak-Itália, Bizánc
- Nyugat-Európa: Bajorország, Szászország

A kalandozásokban főleg a határ mentén megtelepült törzsek vettek részt.

Céljuk a zsákmányszerzés volt, illetve saját biztonságuk növelése

Az első évtizedek sikereket hoztak. Ennek okai a szokatlan harcmodor volt és a megtámadott országok széttagozottsága.

Néhány évtized alatt szomszédaink kiismerték a harcmodorunkat és nyugaton megjelenik a nehézfegyverzet, így került sor 933-ban Merseburgnál az első csatavesztésre, majd I. Ottó német lovagjai 955-ben megsemmisítő vereséget mértek a magyar seregre Augsburgnál. Ezután már csak Bizánc felé kalandoztunk, de 968-ban ott is kikapunk.

A vereségek miatt változásra volt szükség, ezért megkezdődött az államalapítás előkészítése.

A magyar államalapítás

968-ban véget értek a kalandozások. A magyarság válaszút elé kerül

folytatja a nomád életmódot és a többi néphez hasonlóan előbb vagy utóbb eltűnik

csatlakozik a kialakuló keresztény Európához és megszervezi a keresztény magyar királyságot.

Az utóbbi tűnt jó megoldásnak, a szervezést Géza kezdi el, majd fia, István folytatja.

I. Géza fejedelemsége (972-997)

972-997 között Géza volt a fejedelem. Miután véget értek a kalandozások felismeri, hogy be kell illeszkedni a letelepült államok közé. Tudatosan békére törekedett a saját fejedelemségében és a szomszédaival is. Ehhez:

- Erős központi hatalomra van szükség, ehhez egyesíteni kell a megszerzett területeket, ezért leveri törzsfők és nemzetségfők hatalmát. Házasságával is a belső békét biztosította, ugyanis az erdélyi törzsfő lányát vette feleségül.
- Bizánccal és a Német-Római birodalommal jó kapcsolatot kell felvenni, ezért 973-ban követeket küldött Quedlinburgban I. Ottó császárhoz, hittérítőket kért az uralkodótól népe számára) ezzel eldőlt, hogy Magyarország nem a bizánci, hanem a római kereszténységet veszi fel), majd lemondott a Lajtán túli területekről.
- Géza azt is felismerte, hogy fel kell venni a keresztény vallást. Ezért
 - a keresztény Saroltot
 - Keresztény hittérítőket hozatott be Magyarországra, főleg német és cseh papokat.
 - Fiát, Vajkot megkereszteli, István nevet kapta, keresztény nevelésben részesítette és a bajor hercegnővel, Gizellával háziasította össze.
 - kötelezi a törzsfőket a megkeresztelkedésre, az ellenszegülőket leveri, birtokaikat elkobozza (ezekkel megnő a fejedelmi birtok nagysága).

- Esztergomban a székesegyházat épített és ő kezdte meg a pannonhalmi bencés apátság építését is.

- A béke érdekében Géza gyermekeit a környező országok uralkodócsaládjába házásítja be

Megváltoztatja a *trónöröklés rendjét* is, de amikor **997-ben meghalt a** hatalomért az Árpád nemzetségen belül, fiával, Istvánnal szemben hatalmi igényekkel lépett fel Koppány. A hatalom öröklésének rendje ugyani még nem volt teljesen tisztázott.

Két elv volt érvényben:

szeniorátus elve

a nomád elv szerint a nemzetség legidősebb férfi tagja öröklő a hatalmat, tehát Koppány. Ezzel együtt élt a *levirátus elve*, miszerint Koppány feleségül kéri Géza özvegyét, Saroltot.

primogenitúra elve

elsősülöttségi jog, azaz a legidősebb fiú öröklő a trónt, eszerint fia, István kapja meg a trónt.

II. I. István (997-1038)

Első feladata: leszámolni Koppánnyal, aki magának követelve Sarolt kezét és a trónt. Veszprémmel István győz a német lovagok segítségével. Koppányt felnégyelteti, így 997-1000 ő lett a fejedelem.

Ahhoz, hogy hatalmát nemzetközi szinten is elismertesse, meg kellett koronázni, amire 1000. dec. 25-én vagy 1001. jan. 1-én került sor Esztergomban és az esztergomi érsek végezte. A koronát II. Szilveszter pápától kapta, de ez nem azonos a későbbi Szent Koronával.

Hatalma megszilárdítása érdekében tovább folytatja az ellenállás felszámolását: legyőzi az erdélyi Gyulát, majd Ajtonyt, a Temes-vidék urát.

Egyházalapítás:

A keresztény Európához való kötődéshez és a királyi hatalom megerősítéséhez fontos volt a kereszténység megerősítése is. Ezért István kiépítette országa egyházszerkezetét.

- tovább folytatódik a térítés, a magyarság megkeresztelése (pl. Szent Adalbert, Szent Gellért végzi ezt a feladatot)
- 10 püspökséget (egyházmegye) alapít, amelyből 2 érseki rangot kapott (Esztergom és Kalocsa), melyek élén a püspökök állnak, így Magyarország nem függött a német egyháztól.
- A püspöki székesegyházak mellett káptalanok működtek, mely a püspök munkáját segítette. Élén a prépost áll, tagjai a kanonok.
- Törvényeket hozott: kötelezővé tette a vasárnapi templombajárást, betiltotta a vasárnapi munkát, minden 10 falunak kellett 1 templomot építeni, bevezette a tizedet (minden jobbágy a termésének a 1/10 részét adóként az egyháznak adta).
- A működésükhöz jelentős birtokokat adományozott az egyháznak.
- A szerzetesrendek közül a bencések számos *kolostort alapítottak*: Pannonhalmán, Pécsváradon, Zalaváron

Királyi vármegyerendszer kiépítése

Kiépítette a királyság közigazgatási szerkezetét. Az ország területe királyi vármegyékre tagolódott.

A vármegye a királyi várak körül alakultak ki. Magába foglalta az egyházi és magánföldesúri birtokokat is.

Élén a megyésispánok álltak. A területén lévő fontosabb vár lett a központja.

A királyi vár a hozzá tartozó királyi birtokokkal alkották a várispánságot, mely katonai és gazdasági feladatokat látott el. Élükön az ispán állt. Az ispán parancsolt a szolgálóállapotú várnépnek, akik a termelő munkát végezték és katonáskodó várjobbágyoknak. A király időnként felkereste a várakat és kíséretével felélte a birtok terményeit

Ezzel egy időben szervezték meg a királyi birtokok udvarispánságait, amelynek élére az **udvarispánok, illetve udvarnagyok** kerültek.

Az ispánok és a megyésispánok személyesítették meg helyi szinten a királyi hatalmat: bíraskodtak, kezelték a királyi jövedelmeket és katonai vezetők is voltak.

A legmagasabb világi méltóság a királyi udvar ispánja, a nádorispán volt.

Létrehozta a királyi tanácsot, amely a király munkáját segítő legfőbb hatalmi testület volt. Tagjai az ispánok, és főpapok.

Királyi hadsereget a királyi várak fegyveresei a várjobbágyok, várnépek alkották, akiket ispánjuk vezetett. Ezenkívül voltak még a királynak közvetlenül alárendelt vitézek (olyan szabad birtokos, aki nem tartozik az ispán alárendeltségébe), őket nevezték később a király szolgálóinak, szervienseknek.

István nevéhez 2 törvénykönyv fűződik:

1. a koronázás utáni időkben íródott és büntető törvénykönyv
2. 1030-as években íródott és kiegészítő jellegű.

Külpolitikája:

Német támadás éri hazánkat II. Konrád vezetésével 1030-ban, illetve 1031-ben, amit azonban visszaverünk. Egyébként békés külpolitika jellemezte.

A trónutódlás kérdése:

Fiának, Imrének szánta a trónt a primogenitúra elve alapján. Számára készül el az Intelmek, amely a helyes kormányzás alapelveit tartalmazza. 1031-ben azonban Imre herceget vadászbaleset éri. A szeniorátus elve szerint Vazul következett volna, de őt megvakíttatta, tehát uralkodásra alkalmatlanná tette. Utódjának Orseoló Pétert (a velencei dózse és egyik lánytestvérének a fia) szánta 1038. aug. 15-n halt meg. I. László királyunk uralkodása alatt, 1083-ban, avatták szentté.

Az új rend megszilárdulása és változásai (XI–XIII. század)

I. Trónviszályok:

István halála után trónviszály alakul ki. Az uralkodók földeket adtak híveiknek a támogatásért cserébe, így viszont csökkent a királyi birtok nagysága. A föld örökölhető volt, de ha kihalt a család visszaháramlott (visszaszállt) a királyhoz.

A belviszályban külső támogatást, elsősorban a német-római császárok segítségét is igénybe vették, így viszont fennállt a veszélye, hogy hazánk hűbéri függésbe kerül.

A korszakban még többször is előfordult pogánylázadás a kereszténység ellen. A legnagyobbat a békési Vata vezette.

A Német-római Császárság megpróbálta hűbéresévé tenni az országot, de I. András² (1046-1060) öccse, Béla segítségével visszaveri a támadásokat. (1051-ben a Vértes-hegységben, 1052-ben Pozsonynál) I. András a trónviszály elkerülése végett megosztozott a hatalmon Béla herceggel. Megkapta a királyság harmadát, hercegségként, amit dukátusnak nevezünk.

Dukátus: A magyar királyságon belül a trónörökös kormányzása alatt álló terület a honfoglalástól kb. 1110-ig (Könyves Kálmán szüntette meg).

A trónviszály azonban nem szűnt meg csak akkor, amikor I. (Szent) László lett a király.

II. I. (Szent) László (1077-1095)

- Lovagkirálynak vevezték.
- Megszilárdította az ország rendjét.
- Megkezdődtek a szentté avatások (István király, Imre herceg, Gellért püspök).
- Meghódította Horvátországot, valamint visszaverte a kunok és a besenyők támadását.
- Szigorú törvényekkel védi a magántulajdont, mert a peremvidékekről elmenekülő kóborlók sokat loptak. (Ha egy tyúk értékénél valaki többet lopott, azt halállal büntették.)
- Törvényeivel erősítette az egyházat.
- Fellépett a pogányok ellen.

III. Könyves Kálmán (1095-1116)

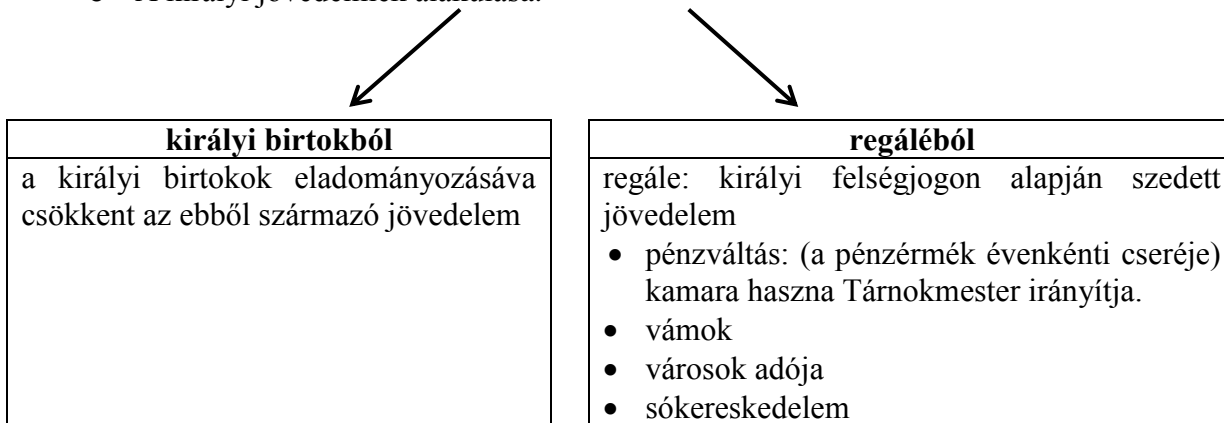
² I. András, Béla és Levente Vazul fiai voltak, akit István király megvakított, mert fellázadt ellene és így akarta alkalmatlanná tenni a trónra. A három fia elmenekült az országból, majd később visszatértek. András és Béla (1060-1062) király lett.

- Törvényeivel a védi a magántulajdont, mivel csökkent a lopások száma, ezért a büntetések sem voltak súlyosak.
- Meghódítja Dalmáciát.
- Bevezeti a háramlási jog: az örökölt nemesi birtok hűtlenség vagy fiúág kihalása esetén visszazállt (háramlott) a királyi kincstárra.

IV. III. Béla (1172-1196)

Kálmán halála után ismét trónharcok törtek ki, s a királyok úgy szereztek maguknak támogatást, hogy birtokokat adományoztak. A trónharcból III. Béla került ki győztesen.

- létrehozta a kancelláriát: élén a kancellár áll, feladata oklevelek kiadása
- gazdaságpolitikája:
 - a XIII. századtól a földművelés lesz a domináns, legelőváltó gazdálkodást alkalmaztak
 - a hospesvándorlással németek, szászok érkeztek az országba, akik létrehozták az első városainkat, amelyek saját önkormányzattal rendelkeztek.
 - fejlődik a bányászat: só, nemes fémek, színesfémek
 - A királyi jövedelmek alakulása:

V. II. András (1205-1235)

Uralkodása alatt 1222-ben kiadja az Aranybullát.

Kiadásának oka: mértéktelen birtokadományozásba kezd, ezért a királyi jövedelmek jelentősen csökkentek. A kincstár bevételéhez növeli a regálékát: emeli a vámokat, fokozza a pénzrontást.

Pénz hiányában a királyi haderő is válságba került, az uralkodó a földesurak magánhadseregeit, bandériumait vette igénybe.

András felesége, Gertrúd, aki idegen származású híveivel veszi magát körbe, akik méltóságokat kapnak és részesednek a birtokadományokból is. bánk bán vezetésével meggyilkolják a királynét.

Az Aranybulla kibocsátása

Az király uralkodásával mindenki elégedetlen volt, a főpapok, a bárók, a serviensek, várjobbágyok, várnépek. Ezért kikényszerítik a királytól az Aranybulla kiadását.

Tartalma:

- megtiltotta egész vármegyék adományozását
- idegenek nem kaphattak birtokot és hivatalt
- főleg a szerviensek érdekei érvényesültek:
 - a nemesek adómentességet kaptak
 - bírói ítélet nélkül nem foghatók el
 - csak az ország védelmében voltak kötelesek hadba vonulni

- birtokaikat szabadon örökíthetik (fiú utód nélkül a birtok negyede leányára száll, a többiről szabadon rendelkezhet)

Az ellenállási záradék szerint ha a király nem tartja be a törvényeket, a bárók és a serviensek ellenállhatnak. 1231-ben megújítják az Aranybullát.

A tatárjárás és következménye

IV. Béla uralkodása (1230-1270)

II. András halála után, fia IV. Béla került trónra. Legfőbb célja a nagybirtokosok megfékezése, a királyi hatalom tekintélyének visszaállítása volt. Intézkedései:

- Visszaveszi az apja által elosztogatott királyi birtokokat. Új adományok adásával csak visszafogottan élt.
- visszaállította a király tekintélyét
 - IV. Béla megtiltotta, hogy jelenlétében a bárók leüljenek.
 - Megtiltotta, hogy az előkelők élősóban adják elő sérelmeiket, peres ügyeket az udvarban csak írásos kérvények útján lehetett intézni.

Intézkedései miatt az egész uralkodó osztály szembefordult vele, ezért amikor a Julianus barát³ hírt hozott a tatárok közeledtéről, IV. Béla egyedül kénytelen megszervezni a védelmet. A tatárok elől menekülő nomád, könnyűlovas kunokra támaszkodik, akiket befogad az országba. Vezetőjük Kötöny volt. Nomád életmódjuk miatt azonban ellenállás alakul ki, a király pedig többnyire a kunok pártját fogta, így tovább mélyült IV. Béla és az alattvalói közötti ellentét.

A tatárjárás (1241-1242)

1241-ben megindult a tatár támadás hazánk ellen. IV. Béla sem a pápától sem a német-római császártól nem kap segítséget. A tatárok három irányból törtek Magyarországra.

- Lengyelország felől
- Erdély irányából
- a főszerep Batu kán vezetésével a Vereckei-hágón át, s hamarosan eljutottak Pest határáig.

Eközben a magyarok megölik a kunok királyát, Kötönyt, mert úgy gondolták összejárásnak a tatárokkal. Erre a kunok rabolva, pusztítva kivonultak az országból. A döntő ütközetre Muhinál került sor 1241. ápr. 11-én. A magyar had vereséget szenvedett, az uralkodó a dalmáciai Trau várába menekül.

A tatárok hamarosan elfoglalják Pestet, végigpusztították az országot, kivéve a Dunántúlt, mert azt nem tudták elfoglalni. 1242 márciusában azonban váratlanul kivonultak az országból. A kivonulásra kétféle lehetséges magyarázat is létezik:

- meghalt Ögödej nagykán, és Batu kán szeretett volna a nagykán lenni,
- magyarázható a harcmodoruk miatt is: az első támadásnál felderítik a terepet, majd a másodszori támadásnál bekebelezik az országot.

A tatárjárás óriási embervesztést okozott. A lakosság 20-50%-a meghalt, falvak pusztultak el. A legnagyobb veszteség az Alföldet érintette.

IV. Béla a tatárjárás után hozzákezd az ország újjáépítéséhez és az újabb tatár támadás felkészülésére.

- *Benépesítés*: Az elnéptelenedett országrészeket betelepítette. Az Alföldre visszahívta a kunokat. Külföldi hospeseket, (vendégeket) cseheket, németeket, románokat, lengyeleket hívott be az országba, akiknek kiváltságokat adott. Magyarországon így több nemzetiség fog élni, a magyarság aránya 80% lett.
- *Birtokadományozás*: Felhagyott birtok visszavételi politikájával, ehelyett ő is adományozásba kezdett, amit kővár építéséhez és páncélos sereg állításához kötött. A király maga is számos erődítményt emeltetett (Buda, Visegrád)

³ Domonkos szerzetesek voltak, akik közül egyedül Julianus barát tért vissza. A hírek, amiket hozott rendkívüli fontosságúak voltak: megtalálta a magyarság keleten maradt csoportját a Volga középső folyása mentén. A siker feletti öröm azonban nem lehetett maradéktalan, hiszen beszámolt a tatár veszélyről is.

- *Várostámogatás*: Szorgalmazza a városépítést, különböző kiváltságokat ad nekik. (pl. vámmentes kereskedelem joga, szabad bíró- és tanácsválasztás) Engedélyezte a városok körüli kőfal építését.
- *1267-es törvény*: Ebben a 10 cikkelyből álló törvényben a közép- és kisbirtokos királyi szerviseket⁴ nemesnek nevezi, míg az ország nagybirtokosait báróknak. Ezzel formálódóban volt a nemesi társadalom, amelynek tagjai adómentességben részesültek, szabadon végrendelkezhettek, a királynak katonáskodással szolgáltak.

A királyi hatalom megrendülése és helyreállítása

I. A tartományúri hatalom kiépülése

IV. Béla még meg tudja őrizni a hatalmát a főurakkal szemben, utódai alatt azonban a király hatalma lecsökken, és a bárók egyre nagyobb birtokok uraivá, „kiskirályok”-ká válnak. Tatárjárás utáni politikájának egyértelmű következménye, hogy kiépül a tartományúri hatalom. Megnö a bárók hatalma, a szervisek behódolnak nekik.. Ezt a viszony **FAMILIARITÁS**nak nevezzük.

IV. (Kun) László (1270-1290) és III. András (1290-1301)

Uralkodása alatt a kunokkal erősítette meg hatalmát, de később pápai parancsra erőszakosan át akarta téríteni a kunokat, ezért a kunok fellázadnak és Kun Lászlót bérgyilkosok kivégezték.

A trónra III. András (1290-1301) került. Nem ismerték el uralkodónak, ezért nőtt a bárók hatalma, akik egy-egy országrész uraivá váltak. Őket tartományuraknak (oligarchiáknak) nevezzük. (Térkép)

1301-ben meghalt III. András, vele együtt kihalt az Árpád-ház.

II. I. Károly (1308-1342)

1301⁵ és 1308 közötti időszak Magyarországon az interregnum időszaka, azaz nincs törvényes uralkodónk.

Közben minden olyan európai uralkodócsalád megpróbálkozott örökösödési jogának érvényesítésével, amely leányágon rokona volt az Árpádoknak. A harcból győztesként 1308-ban Károly Róbert került ki (ekkor választják meg a pesti domonkos kolostorban). Ő a nápolyi Anjou-dinasztia tagja, akit egyébként háromszor koronáztak meg: 1301-ben, 1309-ben, de csak az 1310-es volt törvényes.⁶

Károly Róbert mellett álltak mindazok, akik az anarchia leküzdésére törekedtek (egyházi nagybirtokosok, köznemesség, falvak lakói), sőt a pápa támogatását is élvezte.

Az ország jelentős része azonban a tartományurak (oligarchák) kezében volt, akik kiskirályként irányították hatalmas területeiket: pénzt verettek, adókat vetettek ki, hadsereget tartottak fenn. Így éltek például a Kőszegiek nyugaton, a Frangepánok Dalmáciában, a Borsák az Alföldön, ÉK-en az Abák, Kán László Erdélyben, Csák Máté az ország ÉNy-i területein. Károly Róbertnek a le kellett őket győznie, hogy uralmát a teljes országra kiterjeszthesse. Egyenként verte le a kiskirályokat, amit megkönnyített, hogy azok nem fogtak össze ellene. A döntő csata a rozgonyi-csata (1312) volt, ahol az Abákat verte le. Csák Mátét nem tudta legyőzni, az ő területeit csak a kiskirály halála után tudta megszerezni. Károly Róbert a legyőzött kiskirályok területeinek egy részét szétosztotta az őt támogató nemesek között. Az így kialakuló új nagybirtokosság (a Garai család, a Báthoryak, a Szécsiek, a Kanizsaiak) lett a királyi hatalom támasza, akik hűen támogatták a királyt.

Reformtevékenysége

1. Hadi reformok

Károly Róbert új alapokra helyezte a magyar hadügyet, amelyet a *bandériális*⁷ *hadrendszer* bevezetésével szokták jelölni. Ez tulajdonképpen új keretbe fogta a magánhadseregeket. Az általa kialakított új arisztokráciát bandériumok állítására kötelezte, és elrendelte, hogy szükség esetén bocsássák azt a király rendelkezésére. A bandériumok tagjai páncélos lovaskatonák voltak. 1 bandérium kb. 50 fő. Aki képes volt bandériumot kiállítani

⁴ A király szolgálatában álló udvari vitézek. Birtokaikat katonai szolgálatuk révén tovább gyarapíthatták. A XIII. századtól kezdve a kialakuló köznemesség gerincét alkották. Egyes várjobbágyok is felemelkedhettek a szervisek soraiba.

⁵ Kihal az Árpád-ház.

⁶ Törvényes a királykoronázás, ha a szent koronával történik, az esztergomi érsek által és Székesfehérváron.

⁷ Az elnevezés az olasz bandiera szóból származik, melynek jelentése zászló.

azt zászlósúrnak hívták (saját seregét saját zászló és címer alatt vezette azt). Aki nem tudott kiállítani egy bandériumot, az familiárisaival a megyei nemesek bandériumához csatlakozott.

A bandériumok szerepe mellett nem elhanyagolható a különböző etnikumok határvédelmi funkciója sem (pl. kunok, székelyek). Ők könnyűlovas katonák voltak. Időnként zsoldos hadsereget is igénybe vett Károly Róbert, akik rendszerint németek voltak.

2. Gazdaságpolitikai reformok

Megnőtt a szerepe a domaniális jövedelmek (saját birtokáról befolyó jövedelem) mellett a *regálé jövedelmek*nek is. A regálé jövedelem a királyi felségjogon szedett jövedelem. Ilyenek voltak:

- a megreformált bányamonopólium: A földesurak korábban nem részesülhettek a saját földjeiken lévő bányák hasznából⁸, ezért igyekeztek is a lelőhelyek létezését eltitkolni. Ő megengedte, hogy a földesúr megkapja a bányászok által királynak fizetendő urbura (bányabér) harmadát, ezzel érdekeltté tette őket a nemesérc kibányászására⁹.
- pénzverés monopóliuma: A kibányászott nemesércet nyers állapotában be kellett szolgáltatni a királyi kamarákhoz, ahol vert pénzt adtak érte cserébe. A pénzerméssel azonban jóval kevesebb (45-50%-kal) nemesfémeket adtak vissza a beszolgáltatottnál. A haszon a pénz ötvözetéből adódott.
- harmincadvám (tricesima): Ez egy külkereskedelmi vám lett, vagyis az áru után fizetendő ki- és behozatali vám a nyugati és az északi irányú kereskedelmi útvonalakon.
- huszadvám: a Balkán felé (délre irányuló útvonalakon) folyó kereskedelem vámja, az áru után fizetendő ki- és behozatali vám.

Firenzei mintára értékálló aranyforintot¹⁰ veretett, mert gazdasági zavart okozott a több mint harmincféle pénz. A váltópénz az ezüst (ezüstgaras, ezüstdénár) volt. Ezzel, az egységes és állandó értékű pénzzel elesik az évenkénti pénzbevéltásból származó bevételről. (Ezt kamara hasznának is hívták.) Ennek pótlására bevezeti a kapuadót, amely jobbágytelkenként szedett állami adó.

A pápai jövedelmek egy részét is lefoglalta.

Az állami jövedelmeket a kamarák hajtották be, illetve kezelték. A kamarák élén a kamaraispánok álltak. Ő fölöttük állt a tárnokmester, aki Károly Róbert idején Nekcsei Dömötör volt. A pénzügyi- és a bányareformok kidolgozásában sokat köszönhetett neki a király.

Fellendült a kereskedelem. Különösen a bor és az élőállat (szürkemarha), valamint só, bőr és viasz talált külföldön vevőre. Hozzánk pedig luxuscikkeket, fegyvert, posztót, selymet, fűszert hoztak.

Külpolitika

1335-ben lezajlik a *visegrádi királytalálkozó*. Ide Károly Róbert meghívására érkezett Luxemburgi János cseh és III. Kázmér lengyel király.¹¹ A három ország kereskedelmi megállapodást kötött: új kereskedelmi útvonalat alakítottak ki, amely kikerüli Bécset, mivel annak árumegállító joga volt. Ezen kívül megállapodtak abban, hogy Károly Róbert fia, Lajos fogja örökölni a lengyel trónt.

Egyetlen hódító hadjárata volt, Basarab havasalföldi vajda ellen, de ez sem járt sikerrel.

Károly Róbert helyreállította a feudális monarchiát.

Nagy Lajos

I. I. (Nagy) Lajos uralkodása (1342-1382)

a) Külpolitikája:

- nápolyi hadjárat: testvérét, Andrást a nápolyi trón várományosát meggyilkolták. Lajos háborúval akart elégtételt venni. Bár a várost elfoglalta, de nem tudta megtartani.

⁸ Ha valahol fémeket találtak, akkor a birtokot a király elcserélte.

⁹ Hazánk évi 2500-3500 kg-mal Európa leggazdagabb aranytermelő országa volt (Körmöcbánya, Selmecebánya).

Ezüstbányászatunk pedig évi 10000 kg-mal Csehország után a második Európában.

¹⁰ díszítése: liliom

¹¹ Ezzel a szövetséggel egy Habsburg-ellenes szövetség körvonalazódott ki.

- Uralkodása alatt rengeteg háborúzott, így az országot délen és keleten hűbéres államok vették körül. A háborúban részt vettek a bandériumok, így a bárók megerősödnek.
- 1370-ben meghalt III. Kázmér lengyel király, a trón Lajosé lett, így létrejött a lengyel-magyar perszonálunió (1370-1382)
perszonálunió:
- A Balkánon a bogumil eretnekek ellen küzdött, ehhez kapcsolódik, Pécsen az első egyetem létrehozása.

b) Belpolitikája:

1351-ben kiadja a törvényeit, amelyben megújítja az Aranybullát.

- megerősíti a nemesek szabadságjogait (adómentesség, törvényes ítélet nélkül nem foghatóak el, házuk sérthetetlen, csak az ország érdekében kötelesek hadba vonulni)
- ősiség törvénye: kimondja a nemesi birtokot nem lehet elidegeníteni, ha kihal a család a birtok a háramlási jog szerint visszazsáll a királyra.
- kilenced: egységesítette a jobbágyok földesúri szolgáltatását, a termés kilencedik tizedét kellett adóként adni a földesúrnak, aki köteles volt ezt behajtani
- úriszék: a jobbágy felett a földesúr ítélkezik
- pallosjog: a földesúr a jobbágyot halálra is ítélheti.
- egy és ugyanazon nemesi szabadság elve: az ország nemeseit és báróit ugyanaz a jog illeti meg

c) trónutódlás:

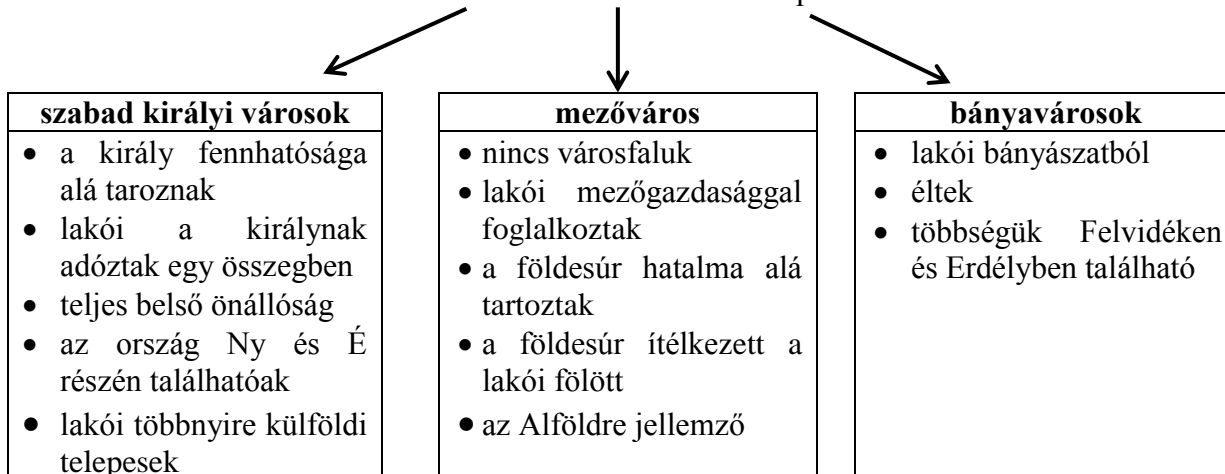
Csak két lánya volt. Hedvigre hagyta a lengyel trónt, Máriára a magyart.

Zsigmond, a lovagkirály

Nagy Lajos halála után lánya, Mária került a trónra 1382-1387-ig. Az ő férje lesz Luxemburgi Zsigmond. Az ország nemesinek egy része mást szeretett volna a trónra, ezért trónharc tört ki, amelyből Mária és Zsigmond került ki győztesen. A bárók a trónharcban érdekcsoportokba, ún. ligákba tömörültek. Mária halála után Cillei Borbálát vette feleségül, így megszerezte a legnagyobb bárói család támogatását.

- Sikerül megerősítenie a királyi hatalmat.
- Elősegítette a nemesek renddé szerveződését. Meghívta őket az országgyűlésbe, növelte szerepüket a vármegyébe. Ekkortól kezdve a bárókat főnemeseknek, a nemeseket köznemeseknek.
- Uralkodása alatt az 1390-es években Magyarország déli határainál megjelenik a török. 1396-ban Nikápolynál a magyarok vereséget szenvedtek a töröktől, ezért egyértelművé vált, hogy védekezni kell a törökkel szemben.
 - Létrehozza a telekkatonaságot. Lényege a nemesnek minden 20 jobbágy után 1 könnyűlovas katonát kell kiállítania.
 - kiépíti a déli végvárrendszert: legfontosabb vára Nándorfehérvár.
- Támogatja a városok fejlődését. 1405-ben dekrétumot ad ki, amelyben rögzítik, hogy a városok falat építhetnek, árumegállító jogot kaphatnak, és egységesítették a mértékrendszert.

A városoknak 3 típusa volt

Zsigmond halála után trónharcok robbantak ki, ahol a kettős királyválasztás (I. Ulászló és Habsburg Albert) nemcsak a belharcok kirobbanását idézte elő, hanem a rendi gyűlés politikai szerepének a felerősödésével is járt.

Harcban a törökkel

Hunyadi János török ellenes harcai:

a) Hunyadi János:

Hunyadi János a XV. századi magyar történelem egyik legnagyobb alakja, híressé a törökök elleni harcaiban elért sikerei tették, amiért a korabeli Európa nem lehetett elég hálás.

A Hunyadi család valószínűleg Havasalföldi eredetű. János apja Zsigmond király katonája volt, szolgálataiért kapta meg Hunyad várát, innen kapta a család a nevét.

Zsigmond király (1387-1437) vitéze volt, akinek oldalán világot járt, katonai tapasztalatait Itáliában, Csehországban szerezte.

Luxemburgi Zsigmond, Habsburg Albert (1438-1440) és I. Ulászló (1440-1444) oldalán szolgált. Birtokokat és méltóságokat kapott az uralkodóktól: erdélyi vajda, temesi ispán, szörényi bán és nándorfehérvári kapitány volt. Szilágyi Erzsébetet vette feleségül, bekerült a vagyonosabb köznemesek közé. Hamarosan az ország egyik leghatalmasabb főura volt. Jövedelmei legnagyobb részét a török elleni harca fordította.

b) Hunyadi hadserege és hadvezetése

Seregének nagy részét személyes hívei, rokonai, familiárisai és huszita zsoldosok adták. Nehéz helyzetben pedig a felkelő népre támaszkodott.

Általában a támadásra alapozott, a különböző fegyvernemeket igyekezett összehangolni. Többnyire váratlanul csapott le az ellenségre és 1442-től alkalmazta a huszita szekérvárat is. Kedvelt taktikája volt az ellenséges arcvonal átkarolása.

c) Török ellenes harcai:

- erdélyi hadjáratok: Első nagy győzelmét 1441-ben aratta (Erdély vajdája lett), 1442-ben Gyulafehérvárnál visszaverte a törököket.
- „téli vagy hosszú” hadjárat (1443-1444): 1443-ban indított hadjárat célja a Balkán felszabadítása. Bár több európai uralkodó is ígéretet tett a támogatásra, senki sem segített csak önkéntesek érkeztek. A fő cél Drinápoly elfoglalása volt. Sorozatos győzelmet aratott. Hunyadiék eljutottak a Balkán-hegységig, de időközben a törökök is felvonultak, illetve az idő is hidegre fordult, és az élelemellátás is akadozott. Drinápolyt nem tudták bevenni, s kénytelenek voltak megállni. II. Murád, török szultán békeajánlatot tett. Megkötik a drinápolyi békét 1444-ben, amely 10 évre szól.
- 1444. várnai csata: A magyarok megszegték a békét, s folytatták a hadjáratot. A magyar sereg súlyos vereséget szenvedett Várnánál, melyben Ulászló is meghalt.

Ulászlónak nem maradt utóda, mivel Habsburg Albert fia, V. László csak négy éves volt. Ugyan elismerik királynak, de Hunyadit kormányzóvá (1446-1452) választották V. László kiskorúsága idejére.

- 1448: rigómezei csata: újabb török hadjárat, de súlyos vereséget szenvedett

1453-ban V. László elfoglalta a trónt (1453-58), Hunyadit az ország főkapitányává, a királyi jövedelmek kezelőjévé nevezte ki.

1453-ban II. Mohamed elfoglalta Konstantinápolyt és további célja Bécs megszerzése volt (Magyarországon keresztül). A magyar hadsereg vezetője Hunyadi lett. A pápa keresztes hadjáratot hirdetett.

- 1456. nándorfehérvári csata: 1456-ban a török megkezdte Nándorfehérvár ostromát. A vár kapitánya, Szilágyi Mihály (Hunyadi sógora). A vár a Duna és a Száva találkozásánál fekszik. Ha elesik szabad az út

Budáig. Hunyadi és Kapisztrán vezette keresztések a többszörös túlerőben lévő ellenséget legyőzték (déli harangszó).

Hunyadi János a diadal után alig 3 héttel pestisben meghalt.

A középkori magyar művelődés és életmód

A kereszténység felvételének következményei hazánkban:

- csatlakozunk a nyugati keresztény kultúrához
- az írás nyelve a latin lett (mivel az egyház nyelve a latin volt)
- megjelennek a szerzetesrendek: (bencések, ciszterciek, premontreiek, ferencesek, domonkosok, pálos-ez magyar alapítású
 - létrehozzák az írásbeliséget
 - új mezőgazdasági módszereket és
 - új építészeti stílusokat honosítanak meg
 - az oktatásban is ők vesznek részt

Az írásbeliség emlékei:

- az oklevelek: hivatalos dokumentumok, amelyek kiváltságokat, adományokat, szerződéseket tartalmaztak. A XII. század végén III. Béla hozta létre a kancelláriát, ahol ezeket az okleveleket kiadták. Hiteles helyeknek nevezzük azokat az egyházi intézményeket, ahol ezeket az okleveleket elkészítették.
- legendák: szentek életét mutatják be (pl. Imre, István, Gellért püspök)
- geszták: színes, regényes történeti munkák
- történetírás; történetírók:
 - P mester, Anonymus, III. Béla jegyzője, Gesta Hungarorum (A magyarok viselt dolgai) 1200 körül írta
 - Kézai Simon, IV. (Kun) László papja
 - Képes Krónika
 - Thuróczy János: Mátyás ítélmestere

Ebből a korból való tihanyi apátság alapító levele, az Ómagyar Mária-siralom, Halotti beszéd.

Oktatás:

- kolostori és egyházi iskolák működtek
- állandó egyetem nem jött létre, pedig több király is próbálkozott vele (Nagy Lajos Pécsen; Zsigmond Óbudán; Mátyás Pozsonyban)

Építészet:

- az épületek várak, templomok, kolostorok román, gótikus stílusban épültek
- a reneszánsz csak Mátyás királyi udvarában jelent meg
- emlékei: jáki templom, az ösküi templom (rotunda), zsámbéki templom,

A templomokat szobrok és freskók (falfestmények) díszítették .

Magyarország népessége és gazdasága a középkorban

Népesség:

A honfoglaló magyarok számát fél millióra teszik. A természetes szaporodás, a nomád népek és hospesek bevándorlásával ez a tatárjárásig kb. 2 millióra nőtt. A nomádok (kunok, jászok) beolvadtak (asszimilálódtak) a magyarságba, a hospesek megőrzik etnikai különállásukat.

A tatárjárás utáni betelepítések következtében az ország lakosságának 80%-a volt már csak magyar.

Mezőgazdaság:

A legfontosabb gazdasági ágazat volt a középkorban, a kedvező feltételek miatt (kiváló föld). A XI-XIII. században fokozatosan áttértek őseink a földművelésre. Kezdetben legelőváltós, majd kétnyomásos

gazdaálkodással művelték a földeket. Háromnyomásos gazdálkodást csak a XIV-XV. században a legfejlettebb (nyugati) részeken található. Legfontosabb növények: gaona, szőlő. Állatok közül a szürkematha és a juh.

Bányászat, ipar:

Az ország ásványkincsben rendkívül gazdag:

Só: Erdély

nemesérc (arany, ezüst) és színesérc: Felvidék (Selmecebánya, Körmöcbánya, Besztercebánya); Erdély (Nagybánya)

A XIV. században hazán Európa legnagyobb aranykitermelője.

A bányákban elsősorban német bányászok dolgoztak, akik kiváltságokban részesültek.

A csekély ipar és a bányászat is céhes keretek között működött.

Városok:

Lsd. Luxemburgi Zsigmo